

به نام خدا

زیبایی قالب های شعر فارسی

مؤلف :

آیناز مریدی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: مریدی، آیناز، ۱۳۵۷-

عنوان و نام پدیدآور: زیبایی قالب های شعر فارسی / مولف آیناز مریدی.

مشخصات نشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۱۲۵ ص.

شابک: ۲-۷۲۰-۳۳۹-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص ۱۲۵-۱۰۵.

موضوع: قالب های شعر فارسی

رده بندی کنگره: LC۴۷۳۳

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹۰۹۸۱

شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۳۱۸۲

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: زیبایی قالب های شعر فارسی

مولف: آیناز مریدی

ناشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: زر جلد

قیمت: ۱۱۴۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۲-۷۲۰-۳۳۹-۶۲۲-۹۷۸

تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران
Chaponashr.ir

عشقم به تو ابدی است

اگر چه تو ابدی نبودى

بسیار ترجیح میدادم زنده بودى و مى دیدى

تو همیشه در قلمم خواهى بود

در دهنم

و در قبرت

وقتی با هم بودیم نفسم در سینه جس مى شد

و

اکنون تو از نفس افتاده اى

افسوس.....

تقدیم به روح عزیز سفر کرده، برادر عزیزم،

مهندس خسرو میریدی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: معرفی.....	۷
تعریف قالب شعری در شعر فارسی	۷
مروری تاریخی بر قالب‌های شعری در ادبیات فارسی	۹
اهمیت مطالعه قالب های شعری	۱۲
تکامل قالب های شعری در طول زمان	۱۴
اهمیت قالب شعری در فرهنگ فارسی	۱۶
نقش قالب شعری در شکل دادن به معنا و عاطفه	۱۸
مروری بر ساختار و اهداف کتاب	۲۰
فصل دوم: غزل.....	۲۳
خاستگاه و توسعه شکل غزل	۲۳
ویژگی ها و ساختار غزل	۲۵
مضامین و نقوش در شعر غزل	۲۷
شاعران برجسته غزل و سهم آنها	۲۹
تحلیل متر و قافیه در غزل	۳۱
تغییرات و اقتباس های منطقه ای شکل غزل	۳۳
گرایش های معاصر در شعر غزل	۳۵
فصل سوم: مثنوی.....	۳۹
تعریف و تاریخچه مثنوی	۳۹
ساختار و ویژگی های مثنوی	۴۱
استفاده از روایی و تمثیل در شعر مثنوی	۴۳
شاعران برجسته مثنوی و آثار آنان	۴۵
مضامین و نقوش رایج در شعر مثنوی	۴۷

۴۹	.....	تحلیل طرح قافیه و متر در مثنوی
۵۱	.....	تأثیر مثنوی بر سایر گونه های ادبی
۵۵	.....	فصل چهارم: رباعی
۵۵	.....	خاستگاه و اهمیت صورت رباعی
۵۷	.....	ساختار و طرح قافیه رباعی
۵۹	.....	مضامین و موضوعات مورد بررسی در شعر رباعی
۶۲	.....	شاعران برجسته رباعی و سهم آنها
۶۴	.....	تغییرات و تطبیق های صورت رباعی
۶۶	.....	نقش رباعی در فولکلور و داستان سرایی ایرانی
۶۹	.....	تفاسیر امروزی صورت رباعی
۷۳	.....	فصل پنجم: قصیده
۷۳	.....	تاریخچه و تکامل شکل قصیده
۷۵	.....	ساختار و اجزای قصیده
۷۸	.....	مضامین و تصویرسازی در شعر قصیده
۸۰	.....	شاعران برجسته قصیده و تأثیر آنها
۸۲	.....	تحلیل متر و قافیه در قصیده
۸۵	.....	تغییرات منطقه ای و تأثیرات فرهنگی بر قصیده
۸۹	.....	فصل ششم: روندهای معاصر و جهت گیری های آینده
۸۹	.....	مروری بر رویکردهای مدرن به قالب های شعر فارسی
۹۱	.....	تأثیر فناوری و جهانی شدن بر شعر معاصر فارسی
۹۴	.....	مضامین و سبک های نوظهور در شعر اخیر
۹۶	.....	چالش ها و فرصت های پیش روی شعر فارسی در عصر دیجیتال
۹۸	.....	نقش رسانه های اجتماعی و بسترهای آنلاین در ترویج شعر فارسی
۱۰۰	.....	همکاری و تبادل بین فرهنگی در شعر معاصر فارسی
۱۰۵	.....	منابع و مآخذ

فصل اول

معرفی

تعریف قالب شعری در شعر فارسی

شعر فارسی به دلیل سنت غنی ادبی و اشکال متنوع شعری که در طول قرن ها تکامل یافته است، شهرت دارد. ساختار پیچیده و ویژگی های منحصر به فرد این قالب های شعری به زیبایی و پیچیدگی شعر فارسی کمک می کند. در این بخش با بررسی ساختارها و عناصر گوناگونی که این سنت ادبی را مشخص می کند، مفهوم قالب شعری را در بستر شعر فارسی بررسی و تعریف می کنیم.

قالب شعری در متن شعر فارسی به سازماندهی و ساختار شعر اطلاق می شود که شامل جنبه هایی مانند قافیه، متر و نقش های مصراع است. درک فرم شعری برای درک ظرایف و بیان هنری نهفته در شعر فارسی ضروری است. این به عنوان چارچوبی عمل می کند که از طریق آن شاعران احساسات، افکار و هویت فرهنگی خود را منتقل می کنند. گستره متنوع قالب های شعری در ادبیات فارسی نشان دهنده غنای تاریخی، فرهنگی و زبانی ایران است.

یکی از جنبه های اساسی قالب شعر فارسی، غزل است، قالبی شاعرانه که قرن ها خوانندگان را مجذوب خود کرده است. ویژگی غزل با قافیه و الگوی مفرد خاص آن است که اغلب مضامین عشق، عرفان و طبیعت را بررسی می کند. برای مثال، آثار شاعران برجسته ای مانند حافظ و سعدی، با طرح های قافیه ای پیچیده و استعاره هایی که

لایه‌هایی از معنا را به ابیات آن‌ها می‌افزایند، تسلط در قالب غزل را به نمایش می‌گذارند (رحیم، ۱۳۹۷، ص ۴۵).

رباعیات یکی دیگر از قالب های شعری قابل توجه در ادبیات فارسی است که از رباعیاتی با طرح قافیه مشخص تشکیل شده است. «رباعیات» شاعر مشهور عمر خیام شهرت بین‌المللی پیدا کرده است و نشان می‌دهد که چگونه این فرم به شاعران اجازه می‌دهد تا تأملات عمیق فلسفی را در یک ساختار مختصر دربرگیرند (احمدی، ۲۰۲۰، ص ۶۷). رباعیات نمونه ای از توانایی شاعران فارسی زبان در بیان اندیشه های پیچیده با ایجاز و ظرافت است.

فراتر از این قالب‌های کلاسیک، شاعران نوین فارسی ساختارها و بیان‌های جدیدی را تجربه کرده‌اند. به عنوان مثال، سبک شعر آزاد که فاقد قافیه یا متری دقیق است، در شعر معاصر فارسی رواج یافته است. شاعرانی چون فروغ فرخزاد این قالب را برای انتقال احساسات خام و فیلتر نشده و فاصله گرفتن از قیود سنتی پذیرفته اند (بهبهانی، ۱۳۹۸، ص ۱۱۲).

بستر تاریخی شعر فارسی برای درک سیر تحول قالب های شعری بسیار مهم است. دوران کلاسیک که اغلب با شاعرانی مانند مولانا و عطار مرتبط است، پایه‌های قالب‌های شعر سنتی فارسی را بنا نهاد. در این دوره شاعران به بررسی مضامین تصوف و عرفان پرداختند و بر ساختار و محتوای آثار خود تأثیر گذاشتند (شیرازی، ۱۳۹۶، ص ۲۳). دوران صفویه بیشتر به توسعه قالب‌های شعری کمک کرد و شاعرانی مانند شهریار عناصر فولکلور را در ابیات خود وارد کردند (نجم آبادی، ۱۳۹۰، ص ۷۸).

در ایران معاصر، شاعران همچنان با قالب‌های سنتی سروکار دارند و بازتعریف می‌کنند و به ماهیت پویای شعر فارسی کمک می‌کنند. آمیختگی عناصر کلاسیک و مدرن به طیف متنوعی از عبارات شاعرانه اجازه می‌دهد که هم با مخاطبان محلی و هم جهانی‌ترین طنین‌انداز شود. شاعرانی چون سیمین بهبهانی در شکل‌دهی به منظر معاصر شعر فارسی، به

چالش کشیدن هنجارهای تثبیت شده و پیش بردن مرزهای قالب شعری نقشی محوری داشته‌اند (خسروی، ۱۳۹۷، ص ۹۴).

بررسی قالب شعری در شعر فارسی فراتر از تحلیل زبانی و ادبی است. این کاوش هویت فرهنگی و تداوم تاریخی است. شاعران فارسی زبان از میراث فرهنگی خود الهام می‌گیرند و عناصر فولکلور، اساطیر و زبان را در ابیات خود می‌بافند. این تأثیر متقابل زبان و فرهنگ در آثار شاعران معاصر چون محمدرضا شفیعی کدکنی مشهود است که عناصر کلاسیک و مدرن را به‌طور یکپارچه با هم ترکیب می‌کند تا صدایی شاعرانه بی‌نظیر خلق کند (کدکنی، ۱۳۹۸، ص ۵۶).

علاوه بر این، تأثیر شعر فارسی فراتر از مرزهای ایران است و چشم انداز ادبی مناطق همجوار را شکل می‌دهد. پیوند فرهنگی جهان فارسی زبان در قالب های شعری که شاعران در افغانستان و تاجیکستان به کار گرفته اند مشهود است. به عنوان مثال، غزل از مرزهای ملی فراتر می‌رود و به میراث شعری مشترک در میان جوامع فارسی زبان تبدیل می‌شود (لطیف، ۲۰۲۰، ص ۱۳۲).

تعریف قالب شعری در شعر فارسی، ملیله‌ای غنی از عناصر تاریخی، فرهنگی و زبانی را در بر می‌گیرد. از غزلیات و رباعیات کلاسیک تا شعر آزاد مدرن، شاعران فارسی زبان همچنان به نوآوری و بازتعریف مرزهای بیان شاعرانه ادامه می‌دهند. بررسی قالب شعری در شعر فارسی صرفاً یک تمرین آکادمیک نیست. این سفری است به روح یک سنت ادبی پر جنب و جوش که آزمون زمان را تحمل کرده است.

مروری تاریخی بر قالب‌های شعری در ادبیات فارسی

منظر شعری ادبیات فارسی، ملیله‌ای بافته شده با تارهای زمان است که بازتاب تحول فرهنگی، تاریخی و زبانی ایران است. قالب‌های شعری در ادبیات فارسی نه تنها به‌عنوان بیانی هنری عمل کرده‌اند، بلکه آینه‌ای منعکس‌کننده تحولات سیاسی اجتماعی و تحولات فرهنگی در ادوار مختلف بوده‌اند. این بررسی اجمالی تاریخی، مسیر پربار